

Marcin Markowicz, Olga, Pytlińska, Agata Wyroda, *Historia i społeczeństwo. Swojskość i obcość. Podręcznik do liceum i technikum. Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa, 2014, 104 psl.*

RECENZJA

Lenkijos švietimo ir ugdymo ministerija šį vadovėlį leido naudoti istorijos ir visuomenės mokymui bendro ugdymo įstaigose, remdamasi recenzentų teigiamu įvertinimu. Tokiais recenzentais yra įrašyti: habil dr. Jolanta Chońska-Mika, habil dr. Jarosławas Domanowskis, dr. Grażyna Okła, mgr. Zbigniew Żuchowski, dr. Grzegorz Ptaszek.

Iš esmės, vadovėlis išpildo žinių apie istoriją ir visuomenę kompendiumo funkciją. Tai trečia tokio kompendiumo dalis. Šios žinios, turinio dėstymo požiūriu, vadovėlyje dėstomos griežtai prisilaikant struktūros: savitumas - daugiakultūriškumas – tolerancija – konfliktas. Kiekvieno skyriaus dėstymo pradžioje – pristatomos naujos sąvokos bei išaiškinama kokios tų sąvokų sąsajos su aiškinamu procesu. Toliau išskiriamos „vedančios“ proceso asmenybės ir pagrindiniai to procesą išreiškiantys faktai. Nemaža dalis žinių perteikiama naudojant iliustracijas: paveikslai, plakatai, karikatūros ir t.t. Šalia, - dažnos tekstinės ištraukos iš dokumentų. Daug užduočių – skirta savarankiškam darbui. Kiekvienas iš skyrių turi užduotį: susirask; išsakyk savo nuomonę; išanalizuok tekstą. Naracija – organizuota pagal schemą: Pasaulis – Europa – Lenkija. Vadovėlis paliko gerą įspūdį, tekstas pateiktas įdomiai, sąvokos išaiškintos, klausymai ir užduotys verčia mąstyti ir ieškoti atsakymų, šaltinių citatos ir iliustracijos vertingai papildė vadovėlio tekstą, patogus formatas.

Vadovėlis suskirstytas į penkis skyrius: I. Senieji laikai (du poskyriai); II. Viduramžiai (keturi poskyriai); III. Naujieji laikai (šeši poskyriai); IV. XIX amž. (trys poskyriai); V. XX amž. (penki poskyriai).

I skyriuje trumpai apibūdintos senovės Graikijos ir Romos visuomenės, didelį dėmesį skiriant barbaro sampratą, kaip ji kito ir graikų bei romėnų santykiai su jais.

II skyriuje apžvelgta, kaip viduramžiais barbarai formavo Europos valstybes ir visuomenes, jų tarpusavio santykiai, kaip įsitvirtino krikščionybė ir atsirado eretikai. Šioje vietoje kiek abejotinas tvirtinimas, kad *Prusowie i Jaćwingowie zostali podbici i silą schrystianizowani przez zakon krzyżacki...* (p. 19). Čia visiškai nepaminėtas faktas, kad būtent lenkų kunigaikščiai dėl to pasikvietė kryžiuočius, o jotvingių žemes užėmė ne tik kryžiuočiai, bet ir lenkai su lietuviais bei juos asimiliavo. Koreguotinas ir teiginys, kad *Z kolei władca Litwy dobrowolnie zdecydował się przyjąć chrest w XIV w.*, nes tas „savanoriškumas“ pirmiausiai buvo iššauktas tų pačių kryžiuočių spaudimo bei kitų aplinkybių.

Aprašant kryžiaus žygių epochą (p. 26-28), regis, kiek suprimityvinti krikščionys, faktiškai tik juos kaltinant dėl to kas atsitiko, iš esmės ignoruojant tą faktą, kad tada pasaulis visų pirma buvo suvokiamas per religiją. Ar tikrai teisingas tvirtinimas, kad *W czasie tzw. niewoli babilońskiej po raz pierwszy w swej historii Izraelici byli zmuszeni żyć poza ojczystą ziemią, wśród ludów innych religii i kultur*, o Egipto tremtis? Rašant apie žydų išvaymą iš kai kurių šalių (p. 33), galima

paminėti, kad Ldk Aleksandras 1495??? juos buvo išvaręs ir iš Lietuvos, bet tapęs Lenkijos karaliumi leido grįžti.

III skyriuje apie Naujuosius laikus, rašant apie Abiejų Tautų Respublikos tautas, gerai aprašyta lietuvių šlėktų polonizacija, kartu pažymint, kad nežiūrint to, jie iki pat valstybės gyvavimo pabaigos išlaikė sampratą apie savo istorinę tėvynę bei politinį ir istorinį atskirumą (p. 34-35). Kiek abejotinas teiginys, kad Respublikoje didžiąją dalį didžiųjų rusėnų miestų gyventojų sudarė žydai, vokiečiai ir armėnai (p. 35), nepaminėti lenkai, o ir rusėnų ko gero buvo ne ką mažiau. Nepaaiškintos Bresto unijos priežastys ir aplinkybės, todėl liko nelabai aišku kodėl vietoj to, kad sumažintų tarpeliginę trintį, ši unija ją tik paaštrino (p. 35).

Rašant apie toleranciją paminėtas Krokuvos universiteto prof. Paweł Włodkowicz, kuris Konstancos bažnytniame susirinkime gynė pagonių teisę gyvuoti šalia krikščionių, smerkė kryžiuočius, tik nepaminėta, kad tai jis darė gindamas lietuvius ir žemaičius.

Tekste visą laiką labai korektiškai ten kur reikia vartojamas Lenkijos pavadinimas, o kitur arba Respublika, arba Lenkijos ir Lietuvos valstybė.

Kaip pateiktos žinios, liečiančios XIX amžiaus Lietuvą?

Kadangi naracijos centre – globalūs procesai, Lietuvai šiame vadovėlyje tenka nedaug vietos. Tačiau apie ją pateiktos žinios – pakankamai reprezentatyvios ir tikslios. Pavyzdžiui, aptariant tokį reiškinį kaip „nacionalizmo raida“ (Skyrius 15. XIX amžiaus tautiniai judėjimai“) ir aiškinant modernios tautos konstrukcijos mechanizmą, atkreipiant dėmesį į naujų elitų svarbą toje konstrukcijoje, Lietuva priskiriama, ir teisingai, prie šalių, kurios buvo netekusios ryšio su istoriniu valstybingumu ir todėl čia svarbus vaidmuo teko iš valstiečių kilusiai inteligentijai, o ne inteligentijai ir buržua turėjusių sąsajų su istoriniu elitu (bajorija ir pan.) (p.77 – 76). Kita vertus, nevengiama kritiškai vertinti Lenkijos naujų politinių jėgų (endekų – tautinių demokratų) nusiteikimo kultūriškai asimiliuoti ukrainiečius, baltarusius ir lietuvius. (p.76 – 77). Autoriai lenkų tautinį judėjimą aptaria nevengdami schemos: „nacionalizmas – šovinizmas - ksenofobija“. Turint galvoje lietuviškus vadovėlius tai pakankamai nauja ir drąsu. Toks priėjimas leidžia racionaliai reflektuoti savo visuomenės praeitį ir suformuoja prielaidas ne romantizuotam savęs suvokimui ir aktyviai pilietinei pozicijai, sprendžiant lenkų visuomenės aktualias raidos problemas. Manau, kad lietuvių vadovėlių autoriams reiktų į tai atkreipti dėmesį konstruojant naraciją apie modernios lietuvių tautos tapsmą.

„Lietuviai“ vadovėlyje atsiranda ir kai kalbama apie II Respublikos tautinę sudėtį (p.78 – 79). Labai informatyvus – žemėlapis (p.81). Tiesa, jo legendoje „lietuviai“ neišskirti atskirai, o „paslėpti“ po užrašu „kiti“. Manychiau, kad grynai iš „geros ir ilgos kaimynystės“ atžymėjimo poreikio, vis tik lietuvius būtų galima ir atskirai fiksuoti. Nors tekste tikrai pakanka objektyvios informacijos apie lietuvių padėtį, nevengiama kalbėti ir apie lietuvių kultūrinės raiškos suvaržymus, pažymint, jog lietuviai tapo „Kauno ir Varšuvos politikų“ įkaitais tarpukary (p.82). Tarp kita ko, lygiai taip pat objektyviai aiškinama ir žydų, baltarusių ir net ukrainiečių padėtis tarpukario Lenkijoje. Dėl pastarųjų pažymėtina, kad informacija labai plati ir dalykiška; išaiškinama kaip formavosi ukrainiečių nacionalizmas, nevengiant ir Lenkijos valdžios represyvos, asimiliacinės politikos kaip veiksnio radikalizavusio šį nacionalizmą, poveikio,

pristatomos ukrainiečių nacionalizmo struktūros, veikėjai (Steponas Bandera), aprašytos kaip „Volynės skerdynės“ taip ir „Vislos operacija“ (p.87).

Apibendrinant, galima konstatuoti, kad vadovėlis gali veiksniai pasitarnauti Lenkijos atviros visuomenės piliečio ugdymui.

Vilnius, 2017 m. gegužės 6 d.

Rimantas Miknys, Elmantas Meilus